

Kartlagt identitet

Kritikk | Martin Palmer | 14.02.2020

For en tid tilbake leste jeg Verdensteater av Thomas Reinertsen Berg. Der spør han om hvilke særegenheter et kart egentlig har, som gjør det annerledes enn alle andre motiver. Mens kart er definert som grafiske representasjoner som legger til rette for en romlig forståelse av ting, prosesser, hendelser og ikke minst begreper i den menneskelige verden, så vedkjenner han at det til syvende og sist er et spørsmål om tolkning. Kart er kun bilder av verden. De lar seg aldri oversette fullstendig.

En medvirkende årsak til menneskets utvikling er ifølge Berg at vi forlot våre nærmeste slektninger i skogen til fordel for mer tid ute på slettene. De langstrakte slettelandskapene gjorde at vi utviklet bedre syn, og dermed fikk et annet forhold til avstand, rom og retninger. Romfølelsen førte også til utviklingen av andre menneskelige trekk, som lysten til å gå på oppdagelsesferd. Vi ble nomadiske. Og istedenfor å bare omtale det som skjer her og nå, lærte vi snart nytten av å knytte sammen begivenheter i fortid, nåtid og fremtid – og ikke minst i rom. Vi begynte å abstrahere.

Å sette ord på omgivelsene våre, for eksempel ved å navngi fjell, skoger, trær og sjøer, gjør verden både større og mindre, men først og fremst mer begripelig. Det blir lettere å formidle informasjon. Det er rimelig å anta at ønsket om å formulere de strekningene en hadde lagret mentalt, i sin tid bidro til å utvikle et ordforråd for å uttrykke nettopp lange og korte avstander, retninger, tiden det tar å komme til et sted, og ikke minst landemerker. Romfølelse og språk har med andre ord gjensidig hjulpet hverandres utvikling. Kart er identitet.

Ajmoejim–hva da?

Disse tankene er åpenbare i møtet med Sissel Mutale Berghs kunstverk Ajmoejimh ajtoejimh. Prosjektet, hvis tittel er sørsamisk og ifølge kunstneren betyr noe sånt som “utvasket” eller “utvasket,” er en fortsettelse av videoverket Dalvedh fra 2014, og føyer seg inn i en tematikk hun har undersøkt siden 2009. I all hovedsak handler det om å peke på etablerte norske ord og stedsnavn fra kysten av Møre, Trøndelag og tiliggende områder, og å vise til mer eller mindre likelydende ord og uttrykk i det nær utryddede sørsamiske språket. På den måten spekulerer kunstneren i det som kan være spor etter sørsamisk kulturarv på disse stedene. Hun mer enn antyder at samene har vært her så lenge at det er deres språk som ofte danner grunnlaget for hvordan folk i området både prater og fremdeles navngir omgivelsene.

Sissel Mutale Bergh, Trøndelag Senter for Samtidskunst, f. TSSK/Susann Jamtøy

På Trøndelag senter for samtidskunst tar prosjektet form som et stort håndtegnet kart fordelt over fire store gråpapirruller. De strekker seg flere meter ned langs veggen og utover gulvet, hvor det avgrenses og holdes på plass av en utstrakt fortøyningsline. Det er med det første vanskelig å orientere seg i kartet, og avgrensningen (samt det at man antar at papiret som ligger utover gulvet ikke skal tråkkes på) gjør at jeg ofte må myse mot de mange notatene, ordene og linjene som trekkes over landskapet. Noe forblir uleselig.

Etter å ha beveget blikket over begreper om båtliv, reindrift og fiske, kunna, ajnj, torvlandskap og Oksbåsen, finner jeg imidlertid en liten flekk markert med Tråante, eller Trondheim. Jeg vet hvor jeg er, og det blir endelig mulig å se hvilken vei kartet er hengt opp. Tverrfjellet, som grenser til Dovrefjell, kommer til syne ytterst til høyre. I disse områdene vet vi fra historiebøkene at samene har hatt tilholdssted, iallfall fra før Harald Hårfagre møtte Svåse på kongsgården Tofte. Skjervøya, for anledningen koblet til det sørsamiske ordet tjåervieh (som betyr horn) kan skimtes til venstre. Dermed blir det klart at kartet over “Noerhte miere fulkieh,” viser et omriss av tidligere Nordmøre fylkes geografi. Kartet er imidlertid vendt 90 grader i forhold til hvordan vi er opplært til å lese det, slik at øst her peker oppover.

Dette desorienterende grepet er et enkelt, men effektivt virkemiddel for å minne om at kart på mange måter er et spørsmål om tolkning. De er avbildninger, men representerer like fullt ulike måter

å se verden på. Som Reinertsen Berg påpeker, så har alle kart til felles at måten de velger å avbilde verden på, sier mye om hva man synes er viktig og hva man har mulighet for i tiden de blir opptegnet.

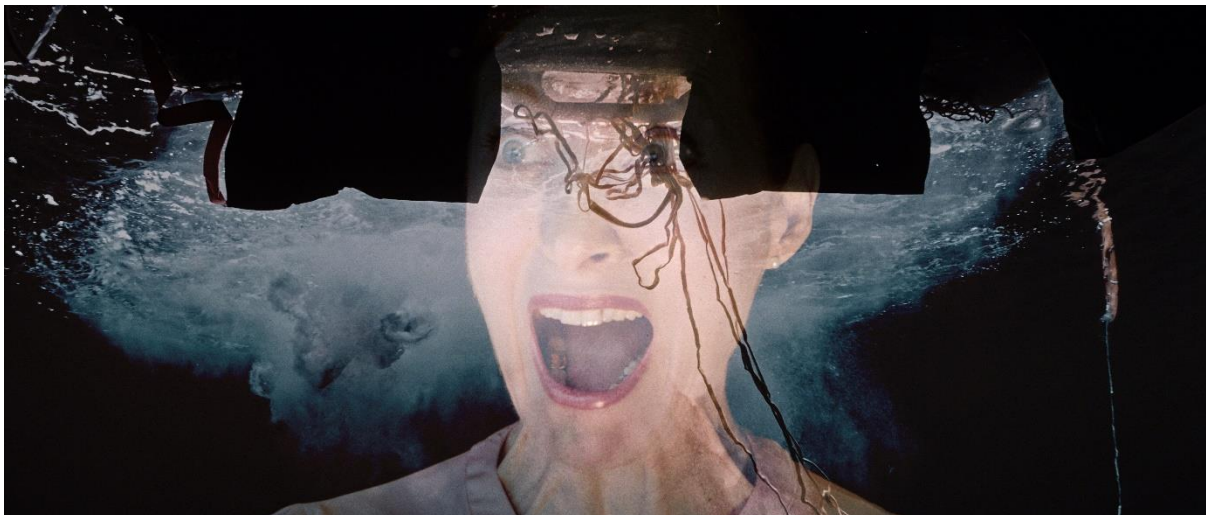

Med det i mente er det også naturlig at Mutale Bergh i løpet av utstillingsperioden vil tilføre nye funn til kartet. Det gir også mening at utstillingen ble åpnet med en forelesning om kunnskapen hun har ervervet, og at den muntlige overføringen fortsetter i løpet av utstillingsperioden. Kartet hennes er utviskbart, foranderlig og består av et materiale som åpenbart ikke er tiltenkt å tåle tidens tann. Det som blir sagt, derimot, kan aldri forsvinne.

Slik åpner Ajmoejimh ajtoejimh for en dialogbasert og ikke-didaktisk undring over historien til den sørsamiske befolkningen i området vi befinner oss i, og især hvordan deres tilstedeværelse vedblir i språket vårt. Kartografen Abraham Ortelius skrev i sin tid at kart setter folk i stand til å se det som har blitt gjort, og hvor det ble gjort, som om det skjedde i nåtiden. Mens han neppe mente det på måten vi er vitne til her, så er det nettopp en slik funksjon Berghs kunstneriske kart har, når utviskede lag i historien vår på nytt kommer til syne gjennom hennes tilføringer og sammenkoblinger.

En postfaktuell revolusjon

I rommet innenfor, under mesaninen, er det et annet landskap som utfolder seg når Trygve Luktvaslimos novellefilm *Shallow Water Blackout* vises i en midlertidig oppsatt "kinosal". Tittelen er et begrep fra fridykking, som betyr å besvime rett under vannoverflaten. Dette skjer vanligvis som følge av at man har hyperventilert for mye til å kunne klare seg lenge under vann.

Trygve Luktvaslimo, «Den veganske tannbørsten», stillbilde.

På norsk har den i stedet fått den mindre dramatiske tittelen Den veganske tannbørsten. Hva det betyr får vi vite i løpet av filmen. Dette er den femte kortfilmen kunstneren har laget, og den var et bestillingsverk til Lofoten internasjonale kunstfestival 2019, mens han deltok i residensprogrammet Tidevann.

Den drøyt 40 minutter lange filmen følger de miljøbevisste ungdommene Amelia og Steven i møte med et ensemble av mer eller mindre blaserte voksne. Det blir imidlertid snart klart at dette ikke er en hyllest til den klimarevolusjonære ungdomsbevegelsen som har oppstått i kjølvannet av fenomenet Greta Thunberg de siste årene. Tvert imot så fremstår den beflekkede hovedpersonen og hennes etterrapende følgesvenn som en parodi på denne. Med overlagt kunstig skuespill og velskrevne, men stivt leverte replikker, tømmes både deres klimadystopiske flokler og de voksnes hverdagsfilosofiske og selvcentrerte utredninger for mening og troverdighet.

Det er ikke alltid like lett å følge handlingsløpet i filmen, som ofte fremstår som et oppstykket kammerspill, med tett og ubehagelig stemning. Overdrivelsene er mange, noe som gjør det vanskelig for betrakteren å ta stilling til det som skjer. Historien utspiller seg iallfall i det luksuseilighetsskipet The World seiler forbi Lofoten, og blir kapret av de to ungdommene som en del av deres plan om å eliminere samfunnets verste fiende, nemlig likegyldige voksne. I galleriteksten forklares det at filmen "gir de etterhvert så velkjente argumentene fra klimadebatten en hul klang og en bitter ettersmak. CO2-utopikere, religiøse, skeptikere og fornekte, krigere og økoliberale – alle står i fare for å ende opp på havets bunn når barna tar over The World." Morsomt nok. Kombinasjonen av skarpe og godt gjennomførte scener, forunderlig engasjerende karakterer (Luktvaslimo spiller selv to av dem), og ikke minst Gunnar Idenstams lydspor, bidrar også til å holde på oppmerksomheten.

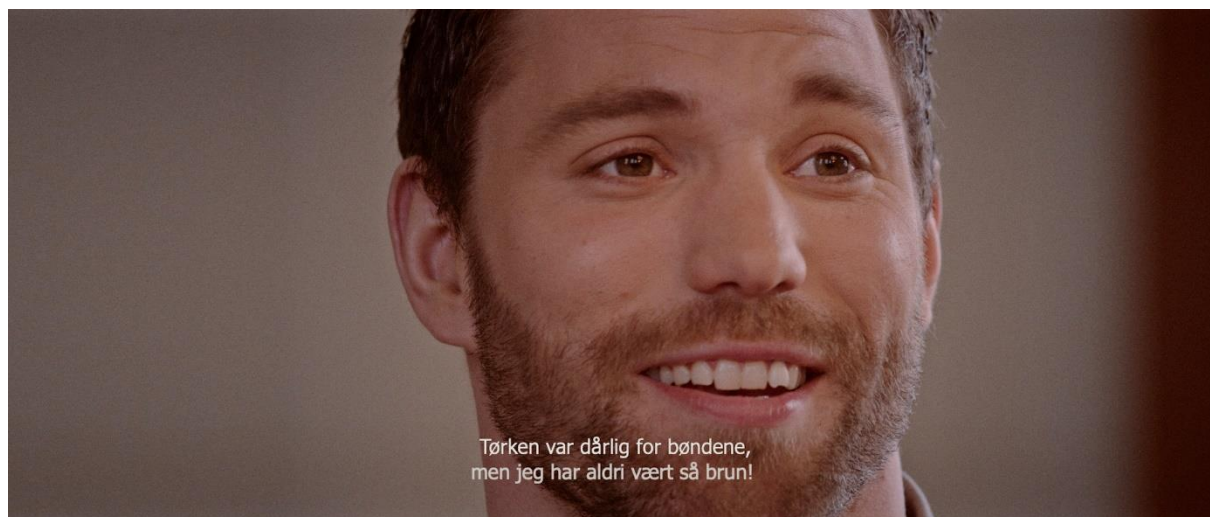

Luktvaslimos alvorstunge komedie ønsker tilsynelatende å utforske vår søken etter mening uten å virke overbærende. Den føyer seg sånn sett seg inn i kunstnerens øvrige produksjoner de siste årene. Jeg liker på mange måter det han forsøker å gjøre. Det er både interessant og relevant å se på hvordan vi forføres av ulike

budskap. Hvordan påstander kan fremsettes som å være både viktige sannheter og totalt meningsløse. Som publikum konfronteres vi med våre egne påstander og vedtatte sannheter, og må stille spørsmål ved egne meninger – uansett hvilken fløy vi tilhører. Det er bare fire år siden “post-truth” ble kåret til årets ord av Oxford Dictionaries. Det var da å anse som en slags tilstandsrapport etter at både samfunnsdebatten og toppolitikken plutselig virket som å være uanfektet av enhver objektiv faktaopplysning. Nå skulle alt appellere til følelser. Det er i denne verdenen Luktvaslimo opererer.

Den veganske tannbørsten går langt i å unngå å velge side i det den formidler, selv om barna får det som de vil til slutt. Det er åpenbart at Luktvaslimo ikke er interessert i å formidle et budskap som angår klimadebatten i seg selv. Snarere har han valgt et tema som han vet at trykker der det gjør vondt for mange av oss. “Alle” er provoserte av meningsmotstanderne sine i denne saken. Jeg antar at formålet er å øke bevisstheten rundt hvordan budskap oppstår, spres og til slutt blir til sannhet eller løgn, avhengig av hvem du spør.

Informasjon og innhold beveger seg imidlertid raskt i vår postfaktuelle og postdigitale tidsalder. Mens Luktvaslimo har gjort ferdig filmen sin, er grepet rundt klimadebatten strammet ytterligere til. Lederen av den engang frie verden (og en overraskende stor skare middelaldrende, eller på andre måter frustrerte menn sammen med ham), har utvidet kampsonen og blitt ubeskjeden ubehagelige i sin omtale av blant andre Thunberg og hennes likesinnede miljøaktivister. Aktivistene blir på sin side stadig flere, og stadig sintere. Det er stygt der ute nå, og ingen voksne later til å bry seg nevneverdig. På den måten er det helt riktig og desto viktigere at Den veganske tannbørsten etterlater en hul klang og en bitter ettersmak når det hele er over, selv om Thunberg-paletten begynner å føles noe uttømt nå.

Spørsmål om svar

Luktvaslimos novellefilm og Berghs sørsamiske kulturlandskapskart er ved første øyekast to usannsynlige verk å vise side om side. Etter å ha brukt litt tid med hver av verkene, så er det derimot åpenbart at begge er svært aktuelle og relatert til hverandre, både som sosiopolitiske innspill om affekten som preger både territorium- og klimakamp, og som større kunstneriske representasjoner. Den doble utstillingen på Trøndelag senter for samtidskunst er en smart sammenstilling av to kunstverk som omhandler forståelsen av sammenhenger, begreper i den menneskelige verden, og til syvende og sist spørsmål om tolkning. De er begge kun bilder av en verden. De lar seg aldri oversette fullstendig.

*Sissel M. Bergh Ajmoejimh ajtoejimh
Trygve Luktvaslimo Den veganske tannbørsten
30. januar–23. februar 2020
Trøndelag senter for samtidskunst*

<https://artscene.no/2020/02/14/kartlagt-identitet/>